

[redacted]

Nieuwe paden, vitale natuur

Meer natuur, vitale natuur. Daar staat LNV voor.
De belangrijkste pijler is de ontwikkeling van een netwerk van aaneengesloten natuurgebieden door het hele land (de Ecologische Hoofdstructuur). LNV zet zich in voor behoud van de rijkdom aan planten- en diersoorten. Wanneer die wordt bedreigd, grijpt LNV in. Daarnaast financiert LNV natuurontwikkeling. Samen met natuurorganisaties wil het ministerie nieuwe paden inslaan, om het contact tussen mens en natuur te verbeteren. Natuur om te beschermen én om van te genieten.

Uitvoeringskader 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling'

Het 'Uitvoeringskader Leren voor Duurzame Ontwikkeling' beschrijft de uitvoeringsfase van de nota 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling – Van marge naar mainstream' Deze nota wordt door minister Veerman op aan de Tweede Kamer aangeboden. In het Uitvoeringskader worden de onderlinge samenwerking, de financiële afspraken en operationalisering van het programma vastgelegd.

Via een interbestuurlijke samenwerking is de Stuurgroep Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling ingesteld. Daarin hebben vertegenwoordigers plaats van de deelnemende overheden:

- *Departementen: LNV, VROM, BuZa/OS, EZ, OCW en VenW.*
- *Waterschappen (via UvW)*
- *Provincies (via IPO)*

Voorzitter: ir. J.H. Bakker, Ministerie van LNV, Directie Natuur.
Secretaris: drs. R.M. van Raaij, Ministerie van LNV, Directie Natuur.

Den Haag, 15 juli 2004

N-2004-31653

Inhoudsopgave

1. Interbestuurlijke Samenwerking 5
   - 1.1 - Partners 5
   - 1.2 – Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling 5
   - 1.3 – Basis samenwerking 5

2. Uitwerking van de doelen 7
   - 2.1 Doelen nota LvDO centraal 7
   - 2.2 Looptijd 7
   - 2.3 Doel LvDO 7
   - 2.3.1 Leerprocessen gericht op duurzame afweging 7
   - 2.3.2 Maatschappelijke actoren 7
   - 2.4 Kennismanagement 8
   - 2.5 Criteria voor activiteiten en projecten in het programma LvDO .. 8
   - 2.5.1 Criterium – Zes dimensies 8
   - 2.5.2 Criterium - Sociale leerprocessen 9
   - 2.5.3 Criterium - Meer partijen 10
   - 2.5.4 Criterium - Mainstream 10
   - 2.5.5 Criterium - Kennismanagement 10

3. Hoofdlijnen programma-aanpak 11
   - 3.1 - Eén centraal en twaalf decentrale programma's 11
   - 3.2 – De drie pijlers 11
   - 3.3 – Hoofdlijnen rolverdeling 12
   - 3.4 Centraal programma 12
   - 3.5 Decentrale, provinciale programma's 13
   - 3.5.1 Totstandkoming provinciale ambitiestatements 13
   - 3.5.2 Regierol provincie in pijler 3 13
   - 3.5.3 Het PAS-LvDO 2004-2007 14
   - 3.5.4 Van PAS naar subsidieverlening 15

4. Stuurgroep Programma LvDO 17
   - 4.1 Samenstelling stuurgroep 17
   - 4.2 – Ministerie van LNV coördineert 17
   - 4.3 – Taken van de stuurgroep 17

5. Programma-bureau LvDO 19
   - 5.1 – De stuurgroep stuurt aan 19
   - 5.2 – Taken van het programmabureau 19

5.3 - Werkgroepen 20

6. Middelen 21
6.1 - Beschikbare middelen 21
6.2 - Financiële looptijd 21
6.3 - Overdracht aan ministerie LNV 21
6.4 - Jaarlijkse begrotingen centraal programma 22
6.5 - Pijler 3 verdeling volgens IPO-verdeelsleutel 22
6.6 - Medefinanciering op decentraal niveau 22
6.7 - Additionele bijdragen 22

7. Beleidsevaluatie 23

1. Interbestuurlijke Samenwerking

1.1 - Partners

In het kader van de uitwerking van de interbestuurlijke Nota 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' werken samen:

- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV)
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM)
- Ministerie van Buitenlandse Zaken/voor Ontwikkelingssamenwerking (BuZa/OS)
- Provincies, vertegenwoordigd door het Interprovinciaal Overleg (IPO);
- Waterschappen, vertegenwoordigd door de Unie van Waterschappen (UvW);
- Ministerie van Economische Zaken (EZ)
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat (VenW)

1.2 - Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling

Het programma 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' is één van de 20 illustratieprogramma's van het Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling (Duurzame Daadkracht) dat op 19 april 2004 in de Tweede Kamer is besproken.

1.3 - Basis samenwerking

Deze samenwerking is gebaseerd op de brief van de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit met de nota 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Deze samenwerking bouwt voort op een serie interdepartementale en interbestuurlijke programma's:

- het "Kaderplan Natuur- en Milieu-educatie" (TK 20 487, nr. 13);
- de brief van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, mede namens de overige betrokken bewindslieden, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal (N954730 d.d. 20 juli 1995 en de nadere uitwerking d.d. 30-1-1996);
- en een vervolg op het Meerjarenplan Natuur- en Milieu-educatie in het Onderwijs 1992-1995 (TK 20 487, nr. 10),

- de Extra Impuls NME 1996-2000 (TK20487, nr 15) en
- het programma 'Leren voor Duurzaamheid 2000-2003' (DN19992954), dat per 31-12-2003 is afgesloten.

2. Uitwerking van de doelen

2.1 Doelen nota LvDO centraal

De interbestuurlijke samenwerking richt zich op het bereiken van de doelen van de nota 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling'. De uitvoeringsfase wordt genoemd: ***Programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (LvDO) 2004 t/m 2007***. Dit omvat de uitvoering van de brief van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit met de nota 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling – Van marge naar mainstream' aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

2.2 Looptijd

Het Programma LvDO is gestart op 01-01-2004 en eindigt op 31-12-2007.

2.3 Doel LvDO

Het programma 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' stelt zich ten doel om "bij **maatschappelijke actoren effectieve leerprocessen** op gang te brengen die gericht zijn op een meer **duurzame afweging**", om zodoende een bijdrage te leveren aan een duurzame kwaliteit van de leefomgeving voor alle burgers en een leefbaar land voor toekomstige generaties (Hoofdlijnenakkoord Kabinet Balkenende II, pag. 12).

2.3.1 Leerprocessen gericht op duurzame afweging

Leerprocessen voor duurzame ontwikkeling zijn gericht op een meer duurzame afweging door maatschappelijke actoren. Voor een duurzame afweging zijn de volgende subdoelen van leerprocessen van belang:

- vergroten algemeen bewustzijn en basiskennis: waardenontwikkeling
- ontwikkelen en activeren competenties
- zicht bieden op alternatieve gedrags- en handelingsperspectieven
- stimuleren voortdurende reflectie en uitwisseling van ideeën
- bevorderen voortdurende interactie, participatie en meebeslissen.

2.3.2 Maatschappelijke actoren

Maatschappelijke actoren zijn in het programma onderverdeeld in drie pijlers:

- het lerende individu, waarbij gefocust wordt op het onderwijssysteem

- de lerende organisatie, waarbij gefocust wordt op overheden
- de lerende samenleving, waarbij gefocust wordt op maatschappelijke besluitvormingsprocessen

Voor meer informatie, zie de nota 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling'

2.4 Kennismanagement

Het programma stelt zich ten doel om:

- de uitwisseling van kennis binnen het programma zeer actief te bevorderen. Hierbij gaat het onder meer om de uitwisseling van ervaring en resultaten tussen de projecten, het optekenen van 'good practices' en het conceptualiseren van de leerervaringen.
- de samenwerking en afstemming met andere duurzaamheidsprogramma's en -initiatieven (zoals Predo, ADO, GIDO, NIDO, DHO etc.) vorm en inhoud te geven.
- aansluiting te realiseren met bestaande relevante kennisinfrastructuur, bijvoorbeeld Habiforum, KCGS, X-PIN, Transumo en dergelijke.

2.5 Criteria voor activiteiten en projecten in het programma LvDO

Activiteiten en projecten in het kader van het programma moeten *tot doel hebben* dat de onderstaande criteria (hanteren zes dimensies, organiseren sociale leerprocessen, initiatief van meer partijen, aansluiten bij de mainstream, aandacht schenken aan kennismanagement) worden gehanteerd.
Zo zullen bij de meeste projecten in pijler 3 de criteria direct van toepassing zijn, maar veel van de activiteiten in de pijlers 1 en 2 en ook in het deelprogramma Kennismanagement zullen betrekking hebben op het scheppen van voorwaarden voor het organiseren van leerprocessen.

2.5.1 Criterium – Zes dimensies

In activiteiten en projecten moet aan zoveel mogelijk van de zes dimensies van de duurzame afweging aandacht besteed worden. Bij aanvang van een project moeten daarom alle zes dimensies worden beoordeeld op relevantie. Afwijzing van dimensies dient te worden beargumenteerd.
Bij de duurzame afweging tussen de zes dimensies gaat het om een bewuste afweging tussen de triple-p-bottomline:

- de ecologische invalshoek (ruimte, milieu, fysieke leefomgeving etc.)
- de sociaal-culturele invalshoek (veiligheid, gezondheid, werkgelegenheid, eerlijke verdeling etc.)
- de economische invalshoek (economische ontwikkeling, concurrentiepositie, betalingsbalans etc.)

rekening houdend met het risico van afwenteling in:

- ruimte (mondiale dimensie: duurzaamheidsproblemen worden afgewenteld op andere landen, Oost-Europa, Ontwikkelingslanden) en
- tijd (duurzaamheidsproblemen worden afgewenteld op toekomstige generaties).

Deze afweging moet zoveel mogelijk plaatsvinden door middel van:

- participatie, interactie en democratische processen met een representatief beeld of rechtdoen aan diversiteit van meningen.

Het streven is om zoveel mogelijk dimensies in de activiteiten aan de orde te laten komen. Het is echter denkbaar dat activiteiten met één of twee dimensies toch een bijdrage leveren aan de doelstelling van het programma. De stuurgroep wil dit soort activiteiten toestaan, maar ook beperken. In een landelijk of provinciaal *programma* mogen:

- maximaal 10% van de activiteiten één dimensie bevatten
- maximaal 20% van de activiteiten met twee dimensies
- minimaal 70% van de activiteiten drie of meer dimensies.

2.5.2 Criterium - Sociale leerprocessen

De vormgeving van het leerproces dient expliciet te worden aangegeven. Daarbij wordt aan 'sociale leerprocessen' de voorkeur gegeven.
Sociaal leren is het in interactie met anderen ontwikkelen van een andere kijk (nieuw waardensysteem) op de werkelijkheid. In dit geval een kijk vanuit de waarden van duurzame ontwikkeling.
Aan dit sociaal leren zitten een aantal aspecten die bij voorkeur vervuld moeten worden. Deze aspecten moeten zoveel mogelijk in de projecten en activiteiten expliciet ingebouwd worden. Het gaat om:
Proces:

- Vertegenwoordiging van verschillende rollen/groepen in het leerproces (bijvoorbeeld afkomstig uit verschillende duurzaamheidsdimensies, maar het gaat ook om competenties van personen als: onderzoekend, praktisch beschouwend, creatief);
- Omgangsvormen die leiden tot openheid, wederkerigheid en veiligheid;
- Diversiteit van leervormen: observeren, ervaren, experimenteren, reflecteren (leercyclus van Kolb)

Inhoud:

- Een gemeenschappelijke oriëntatie op doelen en richtingen, gekoppeld aan een reëel probleem, een werkelijke uitdaging of kans;
- Een zinvolle benadering, d.w.z. een aanpak die leidt tot oplossing van de eigen problemen, een verandering van de situatie, zonder strijdigheid met de eigen opvattingen.

Verankering van de nieuwe kijk op de werkelijkheid:

- Monitoren, evalueren en vastleggen van de dilemma's en leerervaringen. Ook de dubbele leerlus toepassen: niet alleen reflectie op wel of niet behaalde doelstellingen, maar ook een reflectie op de doelstellingen zelf;
- Opschalen door het waarborgen van dynamiek:
    - van lokaal naar regionaal etc.
    - van sector naar integraal

2.5.3 Criterium - Meer partijen

Aanvragen dienen bij voorkeur door (een consortium van) meerdere partijen, liefst uit verschillende dimensies, te worden ingediend. Dit kan ook inhouden één penvoerder met mede-ondertekening door de projectpartners.

2.5.4 Criterium - Mainstream

Aansluiting bij de mainstream . Om de leerprocessen zo effectief mogelijk te laten zijn, moeten de activiteiten en projecten zoveel mogelijk aansluiten bij de mainstream van bestaande initiatieven, programma's en dominante maatschappelijke processen:

- leerprocessen zoveel mogelijk aan in lopende trajecten en *mainstream*-besluitvormingstrajecten.
- zoveel mogelijk een koppeling met *mainstream*-initiatieven, zoals bijvoorbeeld het 'Grote Steden Beleid', het 'Nationaal Milieu Beleidsplan 4', 'Natuur voor Mensen, Mensen voor Natuur', het 'Actieprogramma Duurzame Ontwikkeling', de 'Commissie Alders-projecten', 'Waterbeheer21', etcetera

2.5.5 Criterium - Kennismanagement

Iedere activiteit binnen het programma dient aandacht te besteden aan communicatie, evaluatie en kennismanagement: het gaat om een maximale *spin off*: de leerresultaten worden vastgelegd en verspreid naar plaatsen waar er behoefte aan is. Kennismanagement is dan ook een essentieel onderdeel van iedere activiteit. Minimaal 5% van het budget van de activiteit dient te worden besteed aan kennismanagement/communicatie/verspreiding resultaten/monitoring.

3. Hoofdlijnen programma-aanpak

3.1 - Eén centraal en twaalf decentrale programma's

Ter realisering van de doelen van dit uitvoeringskader wordt ingezet op de realisering van 12 decentrale (meerjaren-) programma's en 1 centraal (meerjaren-) programma.

3.2 - De drie pijlers

Pijler 1: Lerende individuen - focus op onderwijssysteem
Activiteiten in deze pijler zijn gericht op het **agenderen** van duurzame ontwikkeling in het gehele onderwijssysteem en het voeren van **regie** daarop. Dus in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs, het MBO, het HBO, Wetenschappelijk Onderwijs en de Pabo/Lerarenopleiding. Het is van belang dat in een Adviesgroep en een Werkgroep, die binnen deze pijler worden ingesteld, toegewerkt wordt naar een visie op duurzame ontwikkeling in het onderwijs.
Deze pijler wordt **centraal** georganiseerd.

Pijler 2: Lerende organisaties - focus op overheden
Doelstelling is dat in besluitvormingstrajecten binnen de overheid een meer duurzame afweging wordt gemaakt. Leerdoelen zijn: integrale beleidsvorming en oriëntatie op de samenleving. Bij overheden en binnen overheidstrajecten waar duurzame ontwikkeling speelt, verbetert het inbrengen van een leerproces de kwaliteit van lopende besluitvormingstrajecten. In deze pijler leren overheden de prestaties van hun eigen overheidsorganisatie te verbeteren, eigen competenties worden verbeterd.
Ook deze pijler wordt **centraal** georganiseerd. De verschillende decentrale overheidslagen kunnen voorstellen indienen bij de stuurgroep, die advies zal vragen aan de betreffende koepelorganisatie (IPO en Unie van Waterschappen) voor zij een besluit neemt.

Pijler 3: Lerende samenleving - focus op besluitvormingstrajecten
De lerende samenleving veronderstelt dat er diverse actoren betrokken zijn bij het leerproces. Het is dan ook belangrijk dat telkens zoveel mogelijk maatschappelijke actoren van duurzame ontwikkeling aan het besluitvormingsproces deelnemen. Dit gebeurt in zogenaamde 'leerarrangementen'. In een leerarrangement gaat het om:

- het bijeenbrengen van stakeholders/actoren (burgers, (maatschappelijke) organisaties, bedrijven en bestuurders);

- rond een (complexe) concrete situatie;
- in een situationeel leerproces.

De activiteiten in deze pijler zullen op **decentraal** niveau worden geregisseerd door de provincies.

3.3 – Hoofdlijnen rolverdeling

Het Uitvoeringskader 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' is een nadere uitwerking van de nota 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling – van marge naar mainstream' en is gericht op een goede balans tussen de gezamenlijke doelen en inspanningen van de bestuurlijke partners.
De stuurgroep formuleert doelen en randvoorwaarden op hoofdlijnen voor alle drie de pijlers.
Het initiatief voor concretisering van pijler 3 ligt bij de bestuurlijke partners op provinciaal niveau. De colleges van GS zijn wederom uitgenodigd de regierol voor pijler 3 op zich te nemen.
De provincies stellen ieder een Provinciaal Ambitie Statement vast voor met name pijler 3. Bij het opstellen van de PASsen dienen gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties te worden betrokken.
Gemeenten, waterschappen en maatschappelijke partners dragen bij aan de uitvoering van de programma's ondermeer door specifieke uitwerkingen en projecten.

3.4 Centraal programma

De Stuurgroep LvDO geeft haar centrale regierol vorm en inhoud door middel van het (doen) opstellen van Centraal Programma LvDO. Dit is een gezamenlijk plan van rijk, provincies, gemeenten en waterschappen, verenigd in de stuurgroep. Daarin zijn minimaal opgenomen:

- Deelprogramma pijler 1 – uitwerking van de aanpak om duurzame ontwikkeling in het onderwijssysteem te implementeren.
- Deelprogramma pijler 2 – uitwerking van de aanpak voor de vier overheidslagen als lerende organisaties: integrale beleidsvorming en oriëntatie op de samenleving i.s.m. die overheidslagen.
- Deelprogramma pijler 3 op centraal niveau, aansluitend op de provinciale deelprogramma's.
- Deelprogramma kennismanagement op centraal niveau:
    - Kennismanagement **tussen** de provincies
    - Samenwerking en afstemming met andere duurzaamheidsprogramma's en initiatieven (GIDO, NIDO, DHO, Predo etc.)
    - Aansluiting bij de bestaande relevante kennisinfrastructuur zoals Habiforum, KCGS, X-PIN, Transumo en dergelijke.
    - Organisatie van wetenschappelijke reflectie

- Inrichten van centrale kennismanagement-instrumenten zoals een website met mogelijkheden voor provinciale deelsites
- Organisatie landelijke evenementen en activiteiten (conferenties, nieuwsbrieven, communities of practice)
- Internationale kennisuitwisseling

Verder omvat het centraal programma:

- nadere uitwerking van de doelen van LvDO in samenhang met de Provinciale ambitiestatements LvDO 2004-2007. Dit is weergegeven in resultaatgerichte doelstellingen, toetsbaar geformuleerd en opgedeeld in kalenderjaren;
- adequate beschrijving van de uitgangspositie bij aanvang van het Programma LvDO en een weergave van de beoogde monitoring van resultaten;
- inzicht in de wijze van monitoring van de resultaten van het programma (bijvoorbeeld door de uitgangssituatie in kaart te brengen en indicatoren voor resultaatbeoordeling te formuleren). Opnemen van de verplichting in projecten van kennismanagement en monitoring, minimaal 5% van het budget.
- inzicht in de criteria voor projecten bij de landelijke programmering;
- indicatoren voor resultaatbeoordeling;
- inzicht in de werkwijze (Interbestuurlijke samenwerking).

3.5 Decentrale, provinciale programma's

3.5.1 Totstandkoming provinciale ambitiestatements

Het provinciale ambitiestatement komt tot stand in afstemming met gemeenten, waterschappen, maatschappelijke organisaties en andere partners. De uitvoeringsplannen of de hieruit voortkomende projecten kunnen ook interprovinciaal van aard zijn.
Elke provincie, als middenbestuur, geeft haar regierol vorm en inhoud door middel van het opstellen van een **Provinciaal Ambitie Statement LvDO 2004-2007 (PAS)**..

3.5.2 Regierol provincie in pijler 3

Elke provincie heeft een regierol bij de uitvoering van pijler 3 van het Programma LvDO. Deze regierol omvat ondermeer:

- het in afstemming met gemeenten, waterschappen en maatschappelijke partners (doen) opstellen van het Provinciale Ambitie Statement en uitvoeringsprogramma's LvDO;

- het zorgdragen voor een goede afstemming met gemeenten, waterschappen en maatschappelijke partners in de uitvoering van het PAS;
- de zorg om het provinciale programma en de daaruit voortvloeiende projecten financieel af te wikkelen;
- het jaarlijks achteraf rapporteren over de voortgang van het programma en de bereikte resultaten aan de Stuurgroep LvDO;
- de zorg voor communicatie (publiciteit) over het programma en de projecten binnen de provincie.
- de zorg voor een kennismanagementstructuur of -werkwijze op provinciaal niveau:
    - de uitwisseling van ervaringen en het leren *tussen* projecten en activiteiten
    - het verzorgen van de communicatie over het decentrale programma
    - het invullen van een provinciale (deel)website of het aanleveren van data voor een centrale website

3.5.3 Het PAS-LvDO 2004-2007

Het provinciaal ambitiestatement (PAS) geeft per provincie, toetsbaar en resultaatgericht, aan welke ambities worden nagestreefd in de planperiode.
Het PAS heeft o.a. de volgende onderdelen:

- Inleiding met een korte reflectie op de nota LvDO, een toelichting op de totstandkoming van het PAS (inbreng partners).
- De wijze waarop de provincie zorgdraagt voor het voldoen aan de criteria voor activiteiten en projecten, zoals omschreven in hoofdstuk 2 (zes dimensies, sociale leerprocessen, met meer partijen indienen, aansluiten bij de mainstream).
- Het aangeven van de ambities voor de *pijler 3*, de lerende samenleving. Bijvoorbeeld een keuze voor de belangrijkste besluitvormingstrajecten, de (mainstream)thema's en het aangeven van streefbeelden en doelen wat de provincie bereiken wil. Voor pijler 3 krijgt de provincie, middels een contract met het ministerie van LNV, de beschikking over een budget, waarover de provincie de regie voert.
- Het aangeven van de eventuele ambitie van de provincie om in te schrijven met een voorstel voor de *pijler 2*, de lerende organisatie. Hierbij gaat het om een voornemen om, eventueel samen met andere provincies de provinciale organisatie zelf te verbeteren op het gebied van integraal beleid en de oriëntatie op de samenleving. Streven is een brede implementatie in de provinciale organisatie. Hiervoor is in het centrale programma budget beschikbaar.
- Het aangeven van de eventuele ambities in het decentrale programma om een bijdrage aan *pijler 1*, het onderwijs, te leveren. Hierbij gaat het om

implementatie van duurzame ontwikkeling in het onderwijssysteem, bijvoorbeeld in de PABO's en de docentenopleidingen.

- Organisatie van het decentrale programma
  - Inzicht in de sturingsfilosofie (niet alleen tender uitschrijven, maar ook actief stimuleren, sturen etc.)
  - Inzicht in de vormgeving van de interbestuurlijke samenwerking en in de wijze waarop gemeenten en waterschappen medeverantwoordelijkheid dragen voor de uitvoering van het programma.
  - Een eventuele keuze voor een tenderregeling voor projecten
  - Inzicht in de criteria voor activiteiten en projecten bij de provinciale programmering (eventueel overnemen van de genoemde criteria in 2);
  - Inzicht in de wijze van monitoring van de resultaten van het programma (bijvoorbeeld door de uitgangssituatie in kaart te brengen en indicatoren voor resultaatbeoordeling te formuleren). Opnemen van de verplichting in projecten van kennismanagement en monitoring, minimaal 5% van het budget.
  - Inzicht in de opzet van het kennismanagement.

3.5.4 Van PAS naar subsidieverlening

Het PAS vormt de basis voor de samenwerking tussen het centrale programma (via de Stuurgroep) en de decentrale programma's voor de uitvoering van het Programma LvDO en leidt tot beschikbaarstelling van budgetten. Hiervoor verleent het ministerie van LNV namens de stuurgroep een subsidie aan iedere provincie.

4. Stuurgroep Programma LvDO

4.1 Samenstelling stuurgroep

Ter uitvoering van de beoogde interbestuurlijke samenwerking wordt de Stuurgroep Programma LvDO ingesteld. Daarin zijn vertegenwoordigd:

- departement van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit
- departement van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
- departement voor Ontwikkelingssamenwerking
- de Provincies, vertegenwoordigd door het IPO
- departement voor Economische Zaken
- departement van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
- de Waterschappen, vertegenwoordigd door de Unie van waterschappen
- departement voor Verkeer en Waterstaat.

4.2 - Ministerie van LNV coördineert

De Minister van LNV treedt op als coördinerend bewindspersoon. Het ministerie van LNV levert de voorzitter en de secretaris van de Stuurgroep.

4.3 - Taken van de stuurgroep

De Stuurgroep is - namens de minister - belast met de uitvoering van de nota 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling' in de periode 1-1-2004 tot 1-1-2008. Voor het dagelijks beheer wordt gebruik gemaakt van een Programmabureau Lv-DO.

De taken van de Stuurgroep zijn in ieder geval:

- het vaststellen van het financiële kader met daarin een onderscheid tussen beschikbare middelen voor provinciale programma's, het beschikbare budget voor het landelijke programma en de kosten voor programmacoordinatie, -communicatie en evaluatie/monitoring;
- het - ter voorbereiding van besluitvorming door de minister - toetsen van de Provinciale AmbitieStatements en het zo nodig initiatief nemen tot nader overleg met betreffende provincies;
- vormgeven van advisering aan de provincies in de uitvoeringsfasen;
- het (doen) opstellen van het Centraal Programma en jaarprogramma's inclusief meetbare doelen;
- het bespreken van de jaarrapportages van de provinciale programma's en zo nodig daarover in overleg treden met de betrokken provincie;

- aansturen adequate dagelijkse organisatie van het programma (programmabureau);
- leden van de stuurgroep kunnen als taak hebben het invullen van het portefeuillehouderschap van een werkgroep
- indien nodig het bijsturen van het programma, bijvoorbeeld op basis van de voortgangsrapportages;
- voorbereiden van de rapportages aan de TK en de bestuurlijke partners door de minister van LNV;
- internationale activiteiten met betrekking tot Leren voor Duurzame Ontwikkeling;
- draagt zorg voor afstemming met andere duurzaamheidsprogramma's en -initiatieven zoals ADO, NIDO, GIDO, Predo, DHO en relevante bestaande kennisinfrastructuur;
- kan een Raad van Advies, Comité van Aanbeveling of een ander raadgevend gremium instellen.

5. Programma-bureau LvDO

5.1 – De stuurgroep stuurt aan

Het programma-bureau LvDO wordt ingericht door de Stuurgroep Programma LvDO. De secretaris van de Stuurgroep is vanuit de stuurgroep eerste aanspreekpunt en contactpersoon.

5.2 – Taken van het programmabureau

Het programma-bureau is belast met het dagelijks beheer en uitvoering van het Programma LvDO op centraal niveau en de afstemming tussen (en met) de provinciale programma's en het landelijk programma. Het programma-bureau voert daarbij de volgende taken uit:

- voorbereiding en uitvoering van de Stuurgroepbesluiten over het Programma LvDO;
- zorgdragen dat het centrale programma LvDO invulling krijgt als gevolg van de besluitvorming in de Stuurgroep LvDO;
- zorgdragen voor de samenhang tussen de verschillende onderdelen van het programma (decentrale programma's en de deelprogramma's van de drie pijlers)
- zorgdragen voor uitvoering van centrale activiteiten:
    - o het strategische (centrale) deel van de pijler 1 'lerende individu';
    - o de 'lerende organisatie' voor de vier overheidslagen (pijler 2)
    - o 'lerende samenleving' complementair aan de provinciale programma's (pijler 3);
    - o deelprogramma Kennismanagement
- coördinatie van programma(-onderdelen) en signalering van hiaten, nieuwe invalshoeken, knelpunten en successen ten behoeve van de Stuurgroep Programma LvDO;
- voorbereiding van de besluitvorming in de Stuurgroep Programma LvDO met betrekking tot de totstandkoming van de Provinciale AmbitieStatements en de rapportage over de uitvoering van de Provinciale Programma's;
- voorbereiding van de besluitvorming in de Stuurgroep Programma LvDO met betrekking tot de totstandkoming van het Landelijk AmbitieStatement en de rapportage over de uitvoering van het landelijk programma.
- voortgangsrapportage aan de stuurgroep en voorbereiding/opstellen totale voortgangsrapportage;
- afstemming met provinciale programma's

- instellen en ondersteunen werkgroepen;
- dwarsverbanden met andere programma's
- monitoring voortgang Programma LvDO ten behoeve van de Stuurgroep;
- de communicatie ten behoeve van de bekendheid en de doorwerking van de resultaten van het Programma LvDO .
- uitvoerend secretariaat van het landelijke programma: met name logistiek, beheer en organisatie. Tot de taken behoren:
    - secretariaat van de Stuurgroep;
    - financieel beheer
    - adresbeheer Stuurgroep en participanten Programma LvDO;
    - uitgave nieuwsbrief;
    - productie jaarbericht Programma LvDO (resultaatcommunicatie);
    - overige werkzaamheden voortkomend uit uitvoerend secretariaat.

5.3 – Werkgroepen

Werkgroepen in het kader van het centraal programma worden ingesteld door de stuurgroep. Iedere werkgroep wordt ondersteund door het programmabureau. In iedere werkgroep is een stuurgroeplid als portefeuillehouder betrokken. De werkgroep onderzoekt, adviseert en programmeert onder verantwoordelijkheid van de stuurgroep.

6. Middelen

6.1 - Beschikbare middelen

In het kader van deze samenwerking stellen de betrokken departementen de volgende middelen voor het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (Programma LvDO) beschikbaar (in miljoenen euro's):

	Bedrag (miljoen euro per jaar)
Ministerie LNV	1,5
Ministerie VROM	1,13
Ministerie BuZA/OS	1,0
Ministeri89e EZ	0,2
Ministerie OCW	PM
Ministerie VenW	-
IPO	0,75
Unie van Waterschappen	PM
Totaal	**4,58**

Het departement van LNV draagt in overleg met de provincies en het programma-bureau LvDO zorg voor de verdeling van middelen over de vier begrotingsjaren.

6.2 - Financiële looptijd

Het Programma LvDO, gaat voor wat betreft de Rijksbijdrage, over middelen die incidenteel in de Rijksbegroting beschikbaar zijn tot 2008, zoals in 6.1. weergegeven.

6.3 - Overdracht aan ministerie LNV

De onder 6.1. genoemde middelen worden meerjarig via de Rijksbegroting, dan wel per jaar per verrekenstuk, overgedragen aan het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit, voor zover het de Rijksbijdragen betreft.

6.4 - Jaarlijkse begrotingen centraal programma

De stuurgroep Programma LvDO zal op basis van de reëel beschikbare middelen en de uitgangspunten uit de nota jaarlijks een begroting voor het centrale programma voor een kalenderjaar vaststellen.

6.5 - Pijler 3 verdeling volgens IPO-verdeelsleutel

De budgetten voor de provinciale programma's worden beschikbaar gesteld volgens een verdeelsleutel, die wordt vastgesteld in overleg tussen de provincies (IPO) en LNV.

6.6 - Medefinanciering op decentraal niveau

Bestuurlijke betrokkenheid bij de provinciale programma's krijgt onder anderen vorm door medefinanciering door de betrokken bestuurlijke partners. De provincie draagt financieel bij aan project(-en) die gebaseerd zijn op provinciale uitvoering, gemeente(n) dragen bij voorkeur financieel bij aan projecten die gebaseerd zijn op lokale uitvoering en wanneer het thema water een relevant onderdeel is van een project, dan is medefinanciering door het (de) aanwezige waterschap(pen) voor de hand liggend. Voorts zal medefinanciering met bedrijven, onderwijs en maatschappelijke organisaties bij de projecten worden nagestreefd.

- De provincies staan gezamenlijk garant voor een bijdrage van 3 miljoen euro aan het programma (exclusief uren regisseur). Dit is gemiddeld 750.000 euro per jaar. De verdeling van dit bedrag over de provincies vindt plaats volgens de IPO-verdeelsleutel.
- In de projecten en activiteiten dient de eigen bijdrage van de projectpartners gezamenlijk gemiddeld minimaal 10% te bedragen van de som van de bijdrage van LNV en het aandeel in de IPO-garantstelling.

6.7 - Additionele bijdragen

Additionele bijdragen kunnen komen van departementen en andere overheden ten behoeve van specifieke programma's en projecten in het kader van eigen beleidsthema's en doelstellingen. Provinciale bijdragen worden onderdeel van de provinciale programma's;

7. Beleidsevaluatie

Voor de bijsturing van het interbestuurlijke beleid wordt, in het verlengde van het Programma LvD, ook in het programma LvDO voorzien van onafhankelijke evaluatie(s), waarbij uitgegaan wordt van een beleidsevaluatie gebaseerd op programmamonitoring en beleidstoetsing op de hoofdlijnen van de programmaresultaten.

Na afloop van de periode waarvoor dit Uitvoeringskader geldt, zal in 2008 een eindrapportage worden uitgebracht aan de Tweede Kamer der Staten Generaal. Deze eindrapportage zal gebaseerd zijn op de evaluaties van de verschillende uitgevoerde deelprojecten alsmede op de evaluatie van het gehele programma LvDO. De eindrapportage zal ook aangeboden worden aan de Provinciale Staten van alle provincies.

Bijlagen (Los PM)

Vier invulformulieren (formats):
- Hulp bij formuleren project-voorstel of offerte
- Basisregistratie nieuw project
- Voortgangsrapportage
- Eindrapportage

Doel van de formulieren is dat één keer invullen (electronisch) dienstig moet zijn aan kennismanagement, projectverantwoording en monitoring.

Voedsel en groen
van internationale klasse

Onder dit motto werkt het ministerie van LNV aan veilig, verantwoord geproduceerd voedsel en een vitale natuur.

Het platteland moet economisch gezond blijven met behoud van landschap en cultuur. Tenslotte wil LNV de internationale concurrentiekracht van de agrarische sector versterken, met maatschappelijk verantwoord ondernemen als uitgangspunt.

LNV heeft anderen nodig om dit te realiseren. Alle betrokkenen moeten hun verantwoordelijkheid nemen. Transparante besluitvorming is daarbij voorwaarde. LNV geeft richting, stelt waar nodig kaders, stimuleert en financiert.

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit